

І. М. Гусак, Т. М. Савченко

Гадяч

ГАДЯЧ – місто Полтавської області, райцентр. Знаходиться на р. Псел (притока Дніпра), за 116 км від обл. центру. Залізнична станція. Автостанція. Площа 13,5 км². Насел. 22 698 осіб (2001, складає 93,1 % до 1989), переважно українці. Побл. Г. розташ. великий могильник з курганами скіф. часу (5–3 ст. до н. е.). Археол. матеріали свідчать, що перші поселення на тер. сучас. Г. виникли в 9–10 ст. За твердженням деяких істориків, літопис Г. розпочався у зв'язку з будівництвом Посульської оборон. лінії у 10–13 ст., а назва походить від слова «годяче», тобто зручне для життя й оборони місце. Історик-краєзнавець В. Жук вважає, що назва походить від слів «гади», «гадюки», бо саме ці істоти були священ. у чорних булгар, які проживали безпосередньо на цій території. Г. було позначено на карті «Границы Литовской Руси в 1533 году». Згадується під 1516 в «Історії Русів» як одне з найшанованіших міст, яке дало назву полку (Гадяцький); у 1-й пол. 17 ст. в інвентарях (переписах) польс. королів. маєтків. У центрі середньовіч. міста знаходився замок, навколо якого розташовувався посад. Заселяли місто здебільшого селяни та козаки, а також ремісники і кустарі, які вичиняли шкіри, виробляли гончар. посуд, шили взуття, одяг. 1634 надано Магдебур. право. На поч. Нац.-визв. боротьби під проводом Б. Хмельницького місто стало центром Гадяц. полку (до 1649 і від поч. 70-х рр. 17 ст. до 1782). У 1654 Г. разом з округою перейшов у власність Б. Хмельницького. 1658 у Г. гетьман І. Виговський уклав угоду з польс. урядом. За Гадяц. договором, Україна в межах Київ., Черніг. та Брацлав. воєводств мала ввійти як незалежне Велике Князівство Руське на рівних правах у федерацію з Польщею і Литвою. На чолі князівства мав бути гетьман, якого вибирали б укр. стани дожиттєво, а король затверджував. Невдачі гетьмана І. Виговського у війні з Москвою, що почались після великої перемоги укр. війська під Конотопом наприкінці червня 1659, повстання проти гетьмана й відхід його від політ. діяльності змінили ситуацію й поклали кінець чинності Гадяц. договору. За гетьманства І. Брюховецького (1663–68) Г. – гетьман. резиденція. 1687 відбулося повстання Гадяц. полку проти гніту козац. старшини, яке швидко поширилось на цілий ряд р-нів Лівобережжя. 1708–09 окупований шведами під час Північ. війни. Козаки Гадяц. полку брали участь у штурмі Азова (1696), боях у Прибалтиці (1701–04), Полтав. битві (1708–09) на боці росіян. У 2-й чв. 18 ст. Г. належав гетьману Д. Апостолу, від 1764 – К. Розумовському, який 1785 продав його у казну. Після реформи 1861 у Г. почали інтенсивно виникати і розвиватися пром. підприємства. Важливе значення для

розвитку міста мало будівництво 1895 залізниці Г.–Лохвиця, що сприяло зростанню промисловості, пожвавленню торгівлі. 1910 в Г. було 1676 госп-в, проживала 9061 особа, діяло 3 парових млини, а також млин та олійниця з годинник. двигуном. Від 1923 – райцентр у складі Ромен. округи, від 1932 – Харків. обл., від 1937 – Полтав. обл. Жит. зазнали голодомору 1932–33. Під час нім.-фашист. окупації (27 вересня 1941 – 12 вересня 1943) у Г. діяли підпіл. організації. Гол. підприємства: ВАТи – [«Гадяцький воско-вощинний завод»](#), «Гадяц. елеватор», «Гадячгаз», «Гадяц. сільгоспхімія», «Гадяц. хлібозавод»; ТОВ «Гадяц. завод залізобетон. виробів», ЗАТи – [«Гадячсир»](#), «Вентилятор. завод “Горизонт”», «Іскра» (безалкогол. напої, кондитер. вироби, олія, крупи), «Гадяц. м'ясокомбінат». Працює місц. радіомовлення та телебачення, видається рай. г. [«Гадяцький вісник»](#). У Г. – 5 заг.-осв. шкіл, спорт. школа, рай. Будинок школярів та юнацтва, рай. станції юних техніків та юних натуралістів, дошкіл. дит. будинок, 6 дит. дошкіл. закладів, ПТУ, с.-г. школа, Полтав. філія Інституту бджільництва ім. П. Прокоповича; [Гадяцьке училище культури ім. І. Котляревського](#), [Драгоманових родини літературний музей](#), 3 б-ки, рай. Будинок культури, муз. школа. Є центр. рай. лікарня з мережею відділень, готель, відділ. 7-ми банків. Для духов. потреб жит. діє Свято-Успен. собор. Серед пам'яток архітектури Г. – Всехсвятська церква (1836), тюрем. замок 17–19 ст. (нині агрошкола), істор. ядро на місці колиш. замку та фортеці міста 17 – поч. 19 ст., центр міста з Собор. площею та прилеглими до неї вулицями, Зелений (Лесин) Гай, де народилася письменниця і етнограф *Олена Пчілка* та громад. діяч М. Драгоманов. Істор. місцевість – урочище Галочка і тер. старих кладовищ. До 150-річчя з дня народження М. Драгоманова у Г. відкрито мемор. дошку та пам'ятник родині Драгоманових; встановлено меморіали воїнам-афганцям та чорнобильцям. Тривалий час тут жили і працювали: *Панас Мирний* (1858–65) та його брат *І. Рудченко*, *Леся Українка* (1887, 1893, 1900 і 1903), письменник М. Макаровський, ботанік, фітотерапевт, автор перших підручників з акушерства Н. Амбодик-Максимович. У Г. народилися: історик, автор опису Черніг. намісництва Д. Пашенко, академік АН СРСР М. Леонтович, історик, бібліограф [А. Козаченко](#), д-р фіз.-мат. н. [Н. Попенко](#); художники [Н. Аксьоненко](#) та [В. Литвиненко](#), різьбяр [Я. Іщенко](#); засл. арт. УРСР [Л. Задніпровський](#), нар. арт. України [С. Кустов](#); громад.-політ. діяч [М. Лебединець](#); полковник армії УНР [С. Лазуренко](#).

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Гадяч / І. М. Гусак, Т. М. Савченко// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-28129>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).